

Misjonærene – bedre enn sitt rykte?

Om Robert Woodberrys funn om protestantisk misjon og demokratiutvikling

KNUD JØRGENSEN

1.amanuensis II, Det teologiske menighetsfakultet

Er det noen sammenheng mellom protestantisk misjon og utbredelsen av demokrati, religiøs frihet, utdanning, helse og sivilisert samfunn? Bakgrunnen for dette spørsmålet er sosiologen Robert Woodberrys forskning i artikkelen «The Missionary Roots of Liberal Democracy» som nettopp diskuterer sammenhengen mellom misjon og demokrati. Woodberry besøker Bergen, Kristiansand og Oslo 4-10. mars og deltar i seminarer disse stedene i forbindelse med feiringen av 500 års jubileet for reformasjonen.

Det følgende handler mindre om reformasjonens ideer enn om den nyere tids misjon fra pietismen og slutten av det 18. århundre. Men det er samtidig noen viktige linjer her representert ved nøkkelord som: Myndiggjøring, frigjøring og ansvarliggjøring.

Misjon og demokrati

Bildene av misjonæren er mangfoldige, men har de siste årtier ofte vært mer kritiske og negative enn for 50 år siden eller mer. Ikke minst har sammenhengen mellom misjon og kolonialisme – bildet av misjonæren som den dominerende som trer troen ned over hodet på enkle sjeler og påtvinger lokale kirker importerte modeller – skapt et rykte om misjonæren som et redskap for imperialisme, dominans og religiøs darwinisme. Dette er i mine øyne langt på vei et forvrengt bilde.

Av denne grunn er arbeidet til sosiologen Robert Woodberry viktig. Han har i en årrekke samlet et omfattende statistisk materiale om sammenhengen mellom protestantisk misjon og demokrati. Hans konklusjon har skapt furore og debatt vidt omkring både blant sosiologer og missiologer. **Man kan oppsummere hans forskning slik:**

Områder hvor protestantiske misjonærer har vært betydelig (signifikant) til stede i fortiden, er i gjennomsnitt mer økonomisk utviklet i dag, med komparativt bedre sunnhet, lavere barnedødelighet, mindre korrupsjon, større leseferdighet, høyere utdanning, især for kvinner, og et mer robust medlemskap i frivillige organisasjoner/Non Government Organisations (NGOs) og dermed et sterkere sivilisert samfunn.

Woodberry utfordrer her tradisjonelle moderniseringsteorier som har hevdet at demokrati og de samfunnsendringer som henger sammen med det, er et resultat av sekulær opplysning, økonomisk vekst, urbanisering, industrialisering og utvikling av nye klassestrukturer. Slike årsaker hører med, men dette bildet må utvides: vestlig modernitet, inklusive demokrati, sivilsamfunn og utdanning, har *også religiøse røtter*. Disse røttene og påvirkningen fra protestantisk tro er, ifølge Woodberry, også viktigere enn innflytelsen fra fortidens greske tradisjoner. Han påviser videre statistisk at protestantisk misjons overvekt i 142 ikke-europeiske samfunn danner grunnlag for en demokratisk utvikling i disse samfunnene i vår tid.

Han fokuserer især på «conversionary Protestants» - altså de som aktivt forsøkte å overtale andre til å skifte tro, de som la vekt på at kristne skulle få lese Bibelen på sitt eget språk, og som trodde at frelsen kom av nåde og tro og ikke via kirkemedlemskap og sakramenter. Det handler om en evangelisk misjonsvirksomhet med fokus på tro og omvendelse slik vi kjenner den fra norsk og nordisk misjonsvirksomhet siden pietismens misjonsvirksomhet begynte i det 18. århundre jfr. William Careys (1761-1834). I norsk sammenheng begynner moderne misjon i det 19. århundre. Det Norske Misjonsselskap blir stiftet i 1842.

Både historisk og statistisk dokumentasjon viser, ifølge Woodberry, at CPs har fremmet demokrati, om enn ofte på indirekte måter. Woodberry har analysert alle fem kontinenter – inklusive Vest-Europa, Øst-Europa, det tidligere Sovjetunionen, europeiske kolonier og misjonsområder – og finner at protestantisk misjon alle steder er forbundet med demokrati. Sammenlignende historiske analyser viser at CPs konsekvent satte i gang og spredte faktorer som fremmet demokrati: trykkerivirksomhet (*mass printing*), allmenn utdanning (*mass education*), sivilt samfunn og rettssikkerhet (*rule of law*). I tverrnasjonale analyser er protestantisk misjon avgjørende og sterkt forbundet med høyere grad av trykkerivirksomhet, utdanning, økonomisk utvikling, organisatorisk utvikling av sivilsamfunn, beskyttelse av privat eiendom og rettssikkerhet – og med en lavere grad av korrupsjon. Woodberry formulerer det slik:

...arbeidet med å spre troen, utvidet protestantisk misjon religiøs frihet, overvant motstanden mot masseutdanning og trykkerivirksomhet, la grunnen for sivilsamfunnet, modererte kolonimisbruk og oppløste elitens makt. Dette la grunnen for demokrati og langsiktig økonomisk vekst. Da protestantisk misjon hadde utvirket

denne forvandling og andre hadde etterlignet dem, ble protestantisk misjons rolle mindre. Etterhånden ble det andre tradisjoner som rettferdiggjorde religiøs frihet, almen leseferdighet ... og begynte å fremme betingelser som fostrer demokrati (f.eks. den katolske kirken etter Vatikanum II som avsluttes i 1965).¹

Utdanning, skoler, alfabetisering, sykepleie, initiativ til sivilsamfunn, osv. har, sier Woodberry, ikke bare bidratt, men spilt en helt sentral rolle. Misjonshistorikeren Lamin Sanneh hadde altså rett når han hevdet, i motsetning til tidens antropologer og sosiologer, at misjon har bidratt til å bevare kultur snarere enn å ødelegge den.

Woodberrys materiale peker på misjonens massive vekt på *det trykte ord*: Mennesker trengte adgang til Guds ord i Bibelen; derfor måtte alle kunne lese, også kvinner og fattige. Bøker måtte være rimelige i pris og tilgjengelige på det lokale språket. Dette var viktig for at folk selv kunne velge troen. Slik tenkte reformatorene i det 16. århundre, og slik tenkte misjonærene fra det 18. og 19. århundre. Datidens religiøse elite var opptatt av å lese, men ikke av at menigmann skulle få adgang til det trykte ord. Det var protestantisk misjon som brøt med denne elitismen – i India, Kina, Afrika – og som via «mass printing» også la grunnen for lokale aviser og forlagsvirksomhet.²

Dette hang i sin tur sammen med *utdanning for menigmann*. Veien fra utdanning til demokrati er ikke lang. Protestantisk misjon gjorde seg til talsmann for skolevirksomhet slik at folk flest kunne lese Bibelen og tolke dens innhold. Utdanning og omvendelse hang sammen – og ble ofte en trussel mot eliten som så på analfabetisme som et middel til å bevare stabilitet.

På denne og andre måter utviklet protestantisk misjon nye samfunnsformer og tiltak som gjorde det mulig for menigmann – og nasjonalister og motstandere av koloniherrdømmet – å organisere politisk protest og danne politiske partier på veien mot uavhengighet. Utviklingen av et *sivilt samfunn* har alltid dannet grunnlaget for demokrati. Dette gjelder også i det globale Sør hvor «social movement organizations» (SMOs) i større grad vokste fram der hvor protestantisk misjon var virksom.³ Vekkelsesbevegelser, konfesjonelle kirker og misjonsselskaper skapte forbindelser mellom folk på tvers av geografiske grenser og fant opp måter å organisere, finansiere og opprettholde religiøse bevegelser på over tid. **Disse bevegelsene kjempet for folks rettigheter i kamp om kontroll med stat og kolonimakt. Protestantiske misjonærer spilte en viktig rolle på tvers av**

grenser i kampen mot misbruk og urett; brenning av enker (*sati*), barneekteskap, innsnøring av føtter og kjønnslemlestelse (*female genital mutilation* (FGM)). Woodberry påviser en meget aktiv forbindelse mellom protestantisk misjon og NGOs og dermed arbeidet med å skape et sivilisert samfunn.

Jeg vil hevde at selv om misjonærene var preget av paternalisme, ville kolonitiden ha blitt verre uten dem. *Uten de protestantiske misjonærene ville demokratiet stått svakere i mange land i det globale Sør.*

Litteraturliste

Woodberry, Robert D. (2012): «The Missionary Roots of Liberal Democracy». I *American Political Science Review*, Vol. 106, No. 2, s. 244-274.

¹ Woodberry (2012): 267f.

² Woodberry (2012): 249ff.

³ Woodberry (2012): 253f.